

K významu detektorových nálezů pro zkoumání doby římské

Problémy spojené s detektorovými nálezy patří v současné době k vysoce aktuálním úkolům nejen české a moravské, ale celé evropské archeologie, numismatiky a historie. Na několika v článku prezentovaných příkladech je možno dokladovat přínos kontrolovaného detektorového průzkumu k poznání doby římské, ale i dalších protohistorických období. Zároveň je upozorněno na dopady nelegálního detektoringu, který vede ke ztrátám samotných artefaktů i důležitých kontextuálních informací o nich.

■ Eduard DROBERJAR

Vlastní metodě, resp. aplikaci detektorů kovů v archeologii a všem svízelným s tím spojeným již bylo věnováno více prostoru, a to z různých aspektů (např. Čížmář 2006; Kuna 2006; Kuna et al. 2004, 185–193; Kunow – Lüth 2007; Mařík 2013; Militký 2013b; Komoróczy – Vlach – Hložek 2014, 779–780; Krásný 2014). Jedním z prvních, kdo pochopil význam této metody pro protohistorické bádání v Čechách, byl Jiří Waldhauser (1995), který registroval a publikoval nálezy zejména z doby laténské (např. Waldhauser 2001; 2006). Jisté je, že kovové artefakty v tak pestré škále, se kterými se setkáváme, zásadním způsobem přispívají k poznání různých období, zvláště pak doby římské. Právě pro tuto periodu je k dispozici neobvykle různorodá a početná skladba artefaktů. Nové nálezy kovových předmětů v mnohém dosavadní poznatky doplňují, v mnohém rozšiřují a také podstatným způsobem mění. Z těchto důvodů není možné detektorové nálezy ignorovat, jak se to bohužel dělo před více lety a v některých případech tento neblahý stav setrvává do současnosti. Samozřejmě je nutné rozlišovat, zda nálezy pocházejí od profesionálních archeologů nebo od amatérů (detektorářů).

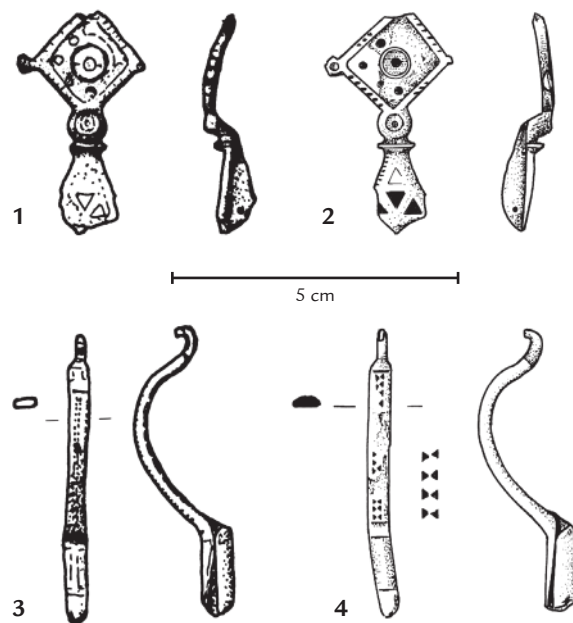
Poznámky k heuristice, dokumentaci a publikování

Aby mohly být detektorové nálezy, resp. nálezy získané pomocí detektorů kovů od neprofesionálních archeologů (detektorářů) používány pro další vědecké zpracování a případné publikování, musejí splňovat několik kritérií. Předně je nutné mít věrohodné údaje o nálezci, lokalitě a uložení nálezů. K artefaktům se musí shromáždit maximum dat o nálezo- vých okolnostech, včetně GPS souřadnic. V současné době je „vytaženo ze země“ pomocí detektorů kovů již tolik nálezů z doby římské, že se pomalu stávají nepřehlednými. Samozřejmě zásadní je, kdo nálezy zachrání a komu se poté dostanou do rukou, resp. v jaké sbírce (nejlépe muzejní) skončí. Bohužel velký počet nálezů z doby římské je v držení amatérů, kteří nespolu- pracují s archeology, a tudíž většina z nalezených předmětů je nedostupných a nepoužitelných pro další výzkum.

Někteří hledači (sběratelé) si nálezy vyměňují, čímž se postupně ztrácejí elementární nálezové údaje. Pokud informace tohoto neblahého trendu pronikají i do odborné literatury, je to na pováženou. Příkladem budiž poznámka týkající se nálezu bronzové ostruhy z doby římské z lokality Křenov (okr. Svitavy): „současný držitel získal předmět od nálezce výměnou za realie z druhé světové války bezprostředně po objevu přímo na místě nálezu“ (Vích 2014a, 120). Můžeme pak takovým lokalitám a údajům o nich věřit, nebo je lépe u obdobně publikovaných nálezů raději používat pojem neznámá lokalita? Rozhodně je důležité v literatuře uvádět, kdo je autorem nálezu nebo z jaké sbírky předměty pocházejí (např. zkratkou nálezce či sbírky). Pojem „anonymní detektorář“ nebo „soukromá sbírka“, event. „privátní držení“ nestačí a za několik let bude původ a osud těchto nálezů již nezjistitelný. Samozřejmě ideální je mít i souřadnice jednotlivých nálezů, čímž je do jisté míry možné identifikovat detektoráře spolupracujícího od nespolu- pracujícího.

Druhá moje poznámka se týká procesu dokumentace a zveřejňování detektorových nálezů. Pokud se bude publikovat každý artefakt samostatně, vznikne tak nepředstavitelná záplava článků, samozřejmě pro některé autory důležitá, zejména pokud jde o kariérní sbírání vědeckých (tzv. RIVových) bodů, které často s vědou nemají nic společného. K čemu pak jsou takové statě bez korektních srovnávacích analýz a zasazení konkrétních předmětů do širších kulturně-chronologických kontextů?

S publikováním souvisí i otázka kresebné a fotografické dokumentace artefaktů. Nezřídka se v odborné literatuře objevují nekvalitní kresby primárně publikovaných pramenů. Příkladem jsou některé neprofesionálně zveřejněné detektorové nálezy spon z malohanáckých lokalit Vanovice 2 a Cetkovice 2, obě v okrese Blansko (obr. 1). U tak důležité kategorie artefaktů,

■ Obr. 1 Příklady neprofesionálně (1, 3) a profesionálně (2, 4) dokumentovaných detektorových nálezů: 1–2 Vanovice 2 (okr. Blansko), římská lučičkovitá emailovaná spona typu Riha 5.17 var. 5 (srv. Riha 1979), 3–4 Cetkovice 2 (okr. Blansko), germánská jednodílná spona z pozdní doby římské. 1, 3 podle Vích 2014; 2, 4 kresba M. Fábiková.

■ **Obr. 2** Sokoleč (okr. Nymburk), sídliště. Římská emailovaná spona (*Fibule en forme de mouche*, typ Rey-Vodoz 7.18). Foto E. Droberjar.

■ **Obr. 3** Tuklaty (okr. Kolín), sídliště. Ukázka z denárového depotu. Foto E. Droberjar.

■ **Obr. 4** Tuklaty (okr. Kolín), sídliště. Ukázky římských a germánských spon. Foto E. Droberjar.

jakými jsou spony, je nutné mít kvalitní a přesné kresby, zvláště pak, pokud mají autoři ambici se věnovat typologické klasifikaci a dalším aspektům výzkumu spon.

Nové nálezy a lokality

Detektorové nálezy různých artefaktů pocházejí zpravidla z již známých lokalit, přičemž v prostředí středoevropského barbarika jsou to hlavně nížinná sídliště. Při intenzivních průzkumech lze najít i nové sídlištní lokality, včetně výšinných poloh (Pieta 2014). V posledních letech napomáhají detektory kovů také k identifikaci nových žárových pohřebišť. Z území Čech, Moravy a západního Slovenska uveďme např.: Nezabylice (Blažek et al. 2014), Lišice (nepubl.), Jevíčko (Droberjar – Vích 2011), Sekule (Iván et al. 2013; Elšček 2014, 123, 124, obr. 13), Závod (Elšček 2014, 122, 124–125, obr. 12). Ke skupině nových lokalit patří i některé dosud nepublikované denárové depoty mincí (např. Milčice, Tuklaty). Detektorová prospekce je s určitým úspěchem aplikována rovněž na římských krátkodobých táborech (např. Elšček – Rajtár 2008; Komoróczy et al. 2014, 345; Rajtár 2014), některé z nich byly dokonce touto metodou objeveny, např. Hedemünden v Dolním Sasku (Grote 2005). Neobvykle důležitou kategorií jsou bojiště v barbariku, kde spatřujeme evidentní doklady střetů mezi Římany a Germány. K nejznámějšímu patří lokalita z augustovské doby Kalkriese, která se ztotožňuje s bitvou v Teutoburském lese (Schlüter et al. 1992). Zcela novou lokalitou zjištěnou díky detektorové prospekci je naleziště (bojiště) z 3. století (vláda Maximina Thraka) v dolnosaském Harzhornu (Berger et al. 2010). Samozřejmě, že na některých lokalitách může být zjištěn pouze ojedinělý (samostatný) nález bez bližšího kontextu, např. tzv. ztrátové mince nebo jiné artefakty, pokud ovšem nejde o předměty mající vazbu na komunikace nebo na jiné dosud nerozpoznané aktivity.

Na germánských sídlištních lokalitách doby římské se setkáváme s pestrout škálou kovových artefaktů: zejména spony, součásti opasek, šperky, militaria, mince a jiné římské importy (bronzové nádoby, zvonky, plastiky ad.). Nejsou to jen

celé předměty, ale také jejich fragmenty, polotovary, ingoty a slitky. Právě posledně jmenované jsou velmi důležité, neboť dokládají metalurgickou činnost. Při dlouhodobém protohistorickém osídlení (mladší doba laténská až doba stěhování národů) je obtížné určit jejich bližší časové zařazení. K tomu jsou pak potřebné metalografické analýzy.

Nezastupitelnou úlohu mezi kovovými předměty mají pochopitelně spony, pro které existuje nejlépe propracovaný systém klasifikace a současně významně přispívají k řešení celé řady problémů chronologie, provenience, technologie, společenských aspektů, dálkových kontaktů ad. Nejčastěji se na sídlištních nacházejí běžné typy spon, méně často se vyskytují i některé ojedinělé, nebo dokonce nové typy či varianty, jiné jsou poprvé doložené na území ČR (Droberjar 2014; Droberjar – Komoróczy eds. 2015). Vzácně se lze setkat i s unikátními sponami (**obr. 2**), např. emailovaná (*Fibule en forme de mouche*) typu Rey-Vodoz 7.18 (Rey-Vodoz 1986, 167, 183, Pl. 13:204) ze Sokolče (detektorový nález z roku 2008, sbírka PJ/Kolín).

Příklad germánského nížinného sídliště

Tuklaty, okr. Kolín, Středočeský kraj

Ačkoli drtivá většina kovových předmětů ze sídlišť nepochází z uzavřených nálezových celků, ale z povrchových vrstev (ornice), i tak mají svůj neoddiskutovatelný význam (např. Miličský 2013a, 18–19). Pouze v několika okresech Středočeského kraje (zejména Nymburk a Kolín, částečně také okresy Kutná Hora, Mladá Boleslav, Praha-východ a Mělník), kam od roku 2005 směřoval systematický detektorový průzkum s týmem spolupracovníků, byly povrchovou prospekcí zkoumány desítky sídlištních lokalit z doby římské, včetně několika nově objevených sídlišť. Některé lokality tak byly zachráněny před nespolečnými detektoráři (vykradači), a tudíž se „staré“ kovové artefakty podařilo do značné míry „vytěžít“. Příkladem může být germánské sídliště v Tuklatech.

Přestože lokalita Tuklaty (poloha „U Dráhy“) je známá již od doby Josefa Ladislava Piče (1897), tedy z konce 19. stol., detektorovým průzkumem byla v posledních deseti letech (od roku 2006) vyzvednuta podstatná část nálezů z ornice (prozatím uloženo ve sbírkách PK/Praha, PJ/Kolín, TH/Praha). J. L. Píč (1897) publikoval z Tuklat četné „luxusní“ kovové artefakty, jež některé badatele vedly k úvahám o existenci pohřebiště (Venclová et al. 2008, 147). Jak potvrzuje několik let trvající povrchový průzkum, jde pouze o nálezy sídlištní. Během cílené povrchové prospekce byl soustředěn rozsáhlý soubor nálezů (např. **obr. 3–5**): spony (téměř dvě stovky), desítky dalších artefaktů (součásti opasků, mince a další nálezy), včetně rozoraného denárového depotu (více než 150 kusů). Na základě tohoto početného souboru si lze učinit představu o chronologii (vnitřním vývoji) sídliště, které trvalo od mladší doby laténské přes celou dobu římskou do starší doby stěhování národů. Samostatně budou tuklatské nálezy (především spony a římské mince) publikovány na speciálním místě.

Příklad germánského žárového pohřebiště

Jevíčko, okr. Svitavy,
Pardubický kraj

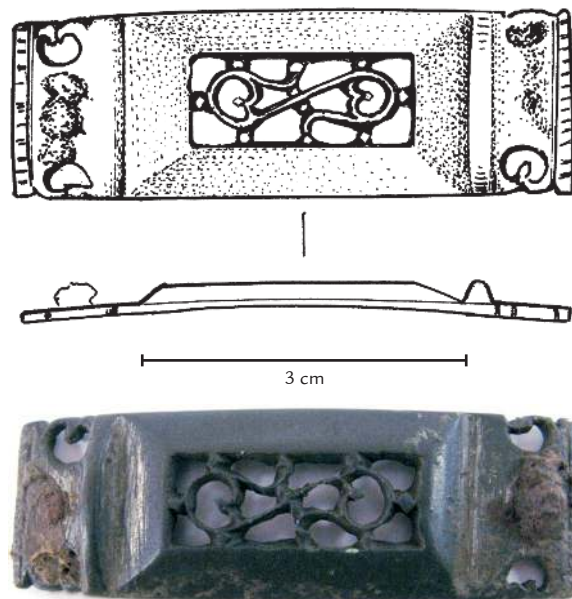
V regionu Malá Haná se provádí detektorová prospekce od roku 2005 (zejména Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, Muzeum Boskovicka, Archeologický ústav AV ČR v Brně a Univerzita Hradec Králové). Během ní bylo na patnácti katastrech zkoumáno čtyřicet většinou sídlištních lokalit z doby římské (Militký – Vích 2011; Droberjar 2014a; Vích 2014b), které poskytly desítky kovových předmětů včetně mincí. Některé typy artefaktů náleží zatím k méně početným nálezovým skupinám, jako např. římské prolamované kování z Cetkovic (**obr. 6**) vyzdvížené Davidem Víchem během společného projektu GA ČR (č. 404/09/0351: Migrace Germánů mezi Labem a Dunajem a význam česko-moravského pomezí v protohistorickém vývoji). Díky detektorové prospekci se podařilo v rámci zmíněného projektu objevit i jediné žárové pohřebiště ze

starší doby římské na Malé Haně, a to na lokalitě Jevíčko-Předměstí (Droberjar – Vích 2011).

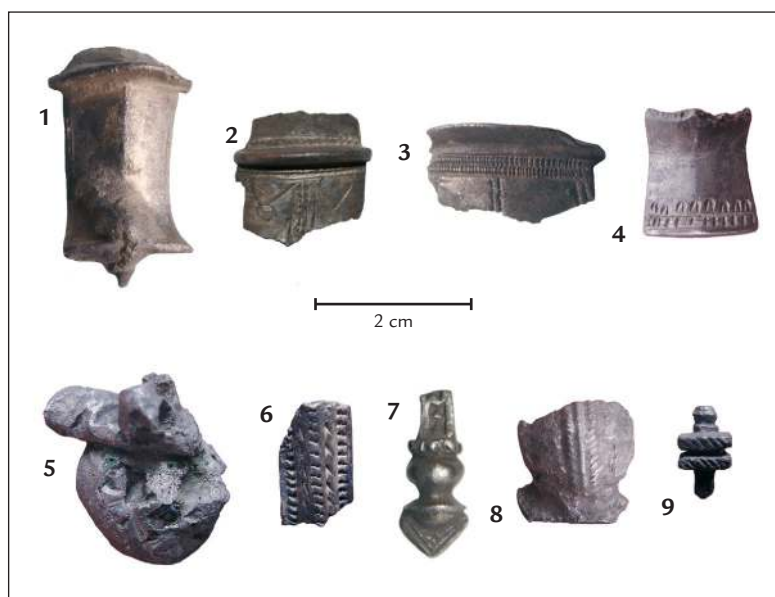
Aplikace detektorů kovů na této lokalitě má svá specifika, jelikož pohřebiště je systematicky zkoumáno od roku 2010. Detektorová prospekce zasahuje nejen okolí zkoumané plochy (ornice), ale rovněž postupně odkrývané vrstvy. Tudíž si lze učinit podrobnou představu o prostorovém rozložení kovových artefaktů nejen v ornici, ale i v různých úrovních zkoumaných čtverců. Díky používání detektoru během exkavace byly objeveny hroby s kovovými milodary, které tak mohly být včas uchráněny nechtěného porušení při skrývce. Za pětileté období výzkumu (2010–2014) se podařilo získat stovky kovových germánských a římských artefaktů a slitků, včetně velmi malých slitků bronzů a stříbra, a dokonce i jeden vzácný nález stříbrného ingotu, a to zejména z 2. století (Droberjar 2014b). V několika případech máme doloženy i římské vojenské artefakty (např. **obr. 7**). Početný soubor fragmentů a slitků stříbrných předmětů (**obr. 8**) poukazuje na významné společenské postavení zemřelých Germánů. Lokalita je dnes díky všeobecnému povědomí jevíčských občanů, vedení města a pracovníků zemědělského družstva chráněna a v případě pohybu jakýchkoli nepovolaných detektorářů je volána Policie ČR.

■ **Obr. 5** Tuklaty (okr. Kolín), sídliště. Římská emailovaná destičkovitá spona (typ Exner III 33, srv. Exner 1939). Foto E. Droberjar.

■ **Obr. 6** Cetkovice (okr. Blansko), sídliště. Římské vojenské kování. Kresba M. Fábiková, foto E. Droberjar.

■ **Obr. 8** Jevíčko (okr. Svitavy), žárové pohřebiště. Stříbrné artefakty: 1–5 spony, 6–8 náramky, 9 jehlice. Podle Droberjar 2014b.

■ **Obr. 7** Jevíčko (okr. Svitavy), žárové pohřebiště. Kování římského vojenského knoflíku (balteus?). Foto E. Droberjar.

Závěr

Z výše uvedených poznámek je zřejmé, že detektory kovů ve správných rukách slouží vědě, v opačném případě páchají škodu. Cílem systematické „detektorové práce“ by měla být nejen záchrana a ochrana kulturního dědictví, ale rovněž cílené publikování, na němž by se měli podílet především specialisté na jednotlivé periody. Kovové předměty římské a germánské provenience v nálezovém kontextu sídlišť, ale i v jiných souvislostech na území středoevropského barbarika, jsou neocenitelným zdrojem informací. Důležité jsou ovšem za předpokladu, že budou nejen zachráněny a důkladně dokumentovány, ale zejména pokud z nich bude vytěženo maximum vědeckých poznatků k řešení jednotlivých problémů. Na příkladu několika nálezů a lokalit z Čech a Moravy jsem se pokusil načrtnout význam používání detektorů kovů pro dobu římskou. Takto lze postupovat i pro další období „před Římem“ i „po Římu“.

Použitá literatura

Berger, F. – Bittmann, F. – Geschwinde, M. – Lönne, P. – Meyer, M. – Moosbauer, G. 2010: Die römisch-germanische Auseinandersetzung am Harzhorn (Ldkr. Northeim, Niedersachsen), Germania 88, 313–402.
 Blažek, J. – Ondráčková, L. – Pálpán, M. – Reszcyńska, A. 2014: Nové žárované pohřebiště z doby římské v Nezabylicích, okr. Chomutov, Archeologie ve středních Čechách 18, 799–811.
 Čížmář, M. 2006: Detektor ano, nebo ne? Archeologie a detektory kovů, Archeologické rozhledy 58, 284–290.
 Droberjar, E. 2014a: Germáni v Jevíčku a na Malé Haně v době římské. In: Historica Olomucensia, Supplementum II. Olomouc 53–73.
 Droberjar, E. 2014b: Stříbro na žárovém pohřebišti z doby římské v Jevíčku. In: B. Komoróczy (ed.), Sociální diferenciace barbarských komunit ve světle nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů (Archeologie barbarů 2011). Brno, 133–148.
 Droberjar, E. 2014c: Spony z doby římské. Studijní materiály (na CD). Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc.
 Droberjar, E. – Komoróczy, B. (eds.) 2015: Římské a germánské spony ve střední Evropě (Archeologie barbarů 2012). Brno, v tisku.
 Droberjar, E. – Vích, D. 2011: Nové žárované pohřebiště z doby římské v Jevíčku-Předměstí, okr. Svitavy. In: E. Droberjar (ed.), Archeologie barbarů 2010: Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Olomouc, 23–38.
 Elschek, K. 2014: Záhorie v době římské. Nový germánský kniežací hrob a žiarové pohrebiská na Záhorí. In: B. Komoróczy (ed.), Sociální diferenciace barbarských

komunit ve světle nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů (Archeologie barbarů 2011). Brno, 113–131.
 Elschek, K. – Rajtár, J. 2008: Ein temporäres römisches Feldlager in Závod (Westslowakei). In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachútová (eds.), Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů (Archeologie barbarů 2007). Brno, 469–478.
 Exner, K. 1939: Die provinzialrömischen Emailfibeln der Rheinlande, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 29, 31–121.
 Grote, K. 2005: Römerlager Hedemünden. Vor 2000 Jahren: Römer an der Werra. Hann-Münden.
 Iván, R. – Knoll, M. – Ölveky, R. – Rajtár, J. 2013: Germánske žiarové pohrebisko v Sekuliach. K využitiu interdisciplinárnych metód pri výskume a záchrane archeologických nálezov. In: Zborník príspevkov. Konferencie CSTI 2013 – Conservation Science, Technology and Industry. Bratislava, 276–281.
 Komoróczy, B. – Vlach, M. – Hüssen, C.-M. – Lisá, L. – Lendáková, Z. – Grob, S. 2014: Projekt interdisciplinárneho výzkumu římských krátkodobých táborů ve středním Podunají. In: B. Komoróczy (ed.), Sociální diferenciace barbarských komunit ve světle nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů (Archeologie barbarů 2011). Brno, 341–367.
 Komoróczy, B. – Vlach, M. – Hložek, M. 2014: Detektorový nálezy římsko-provinciálního prolamovaného kování z Pavlova, Jihomoravský kraj. In: J. Čížmářová – N. Venclová – G. Březinová (eds.), Moravské křížovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno, 767–784.
 Krásný, F. 2014: Problematika detektorů kovů v archeologii. Magisterská práce (rkp.), FF Univerzita Karlova. Praha.
 Kuna, M. 2006: Detektory kovů v archeologii, Archeologické rozhledy 58, 323–328.
 Kuna, M. et al. 2004: Nestrutivní archeologie. Teorie, metody a cíle. Praha.
 Kunou, J. – Lüth, F. 2007: Tatort... Vom illegalen Umgang mit archäologischem Kulturgut, Archäologie in Deutschland 6, 18–21.
 Mařík, J. 2013: Amateurs and Professional Archaeologists: Legal Models for their Cooperation in the Czech Republic. In: A. Lagerlof (ed.), Who Cares? Perspectives on Public Awareness, Participation and Protection in Archaeological Heritage Management. EAC Occasional Paper 8, 105–108.
 Militký, J. 2013a: Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách (5. století před Kristem až 7. století po Kristu). Komentovaný katalog nálezového fondu. Praha.
 Militký, J. 2013b: Archeologie, depoty a detektory. In: L. Smejtek – M. Lutovský – J. Militký, Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách. Praha, 47–49.
 Militký, J. – Vích, D. 2011: Nové nálezy římských mincí na česko-moravském pomezí (dále jen Nové nálezy římských mincí). In: E. Droberjar (ed.), Archeologie barbarů 2010: Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Olomouc, 279–306.
 Přč, J. L. 1897: Sídlíště u Tuklat, Památky archaeologické a místopisné 17, 367–379.

Pieta, K. 2014: Hradiská vo Folkušovej-Necpaloch a Blatnici. Juhovýchodné prvky v púchovskej kultúre, Slovenská archeológia 62, 125–165.
 Rajtár, J. 2014: Střp Marca Aurelia a archeologické doklady o římských výpravách proti Kvádům. In: V. Turčan (ed.), Střp Marca Aurelia a středně Podunajsko. Zborník Slovenského národného múzea, Archeológia Supplementum 8. Bratislava, 107–140.
 Rey-Vodoz, V. 1986: Les fibules gallo-romaines de Martigny, Jahrbuch der schweizerischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte 69, 149–198.
 Riha, E. 1979: Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst. Augst.
 Schlüter, W. et al. 1992: Archäologische Zeugnisse zur Varusschlacht? Die Untersuchungen in der Kalkrieser-Niewedder Senke bei Osnabrück, Germania 70, 307–402.
 Venclová, N. et al. 2008: Hutnický region Říčansko. Praha.
 Vích, D. 2014a: Pravěk Svitavské brázdy a okolí. In: J. Čížmářová – N. Venclová – G. Březinová (eds.), Moravské křížovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno, 117–132.
 Vích, D. 2014b: Spony z doby římské ze severní části Boskovické brázdy, Archeologické rozhledy 66, 704–730.
 Waldhauser, J. 1995: Detektory získané nálezy z keltského oppida ze Stradonic, Archeologické rozhledy 47, 418–425.
 Waldhauser, J. 2001: Keltské nálezy z Čech získané v letech 1990–2000 detektory kovů (s příspěvky J. Frány a M. Slabiny), Archeologie ve středních Čechách 5/2, 441–458.
 Waldhauser, J. 2006: Nezákonné užití detektorů kovů na jednom příkladu z latěnu: bilance a perspektivy, Archeologické rozhledy 58, 309–313.

Summary

The relevance of the detector findings for studying the Roman period

From the remarks above it is clear that metal detectors given into good hands can serve science, but otherwise can lead to loss. The aim of the systematic “detector works” should be not only preservation and protection of cultural heritage, but also systematically publishing which would involve mainly specialists in each period. Metal objects of Roman and Germanic found in the context of settlements and also in other contexts on the territory of Central Barbaricum are invaluable sources of information. These objects are important assuming that they will not only be rescued and thoroughly documented, but also if one can extract a maximum of scientific knowledge to solve particular problems. On the example of several findings and sites from Bohemia and Moravia, I tried to outline the importance of the use of metal detectors for the Roman period. We can also proceed to use them in other periods “before Rome” or “after Rome” too.

Eduard Droberjar, Katedra archeologie, FF Univerzity Hradec Králové, adresa: Rokitského 62, 500 03 Hradec Králové e-mail: droberjar@seznam.cz